

Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΙΚΑΣ

Ο θεσμός της προίκας υπήρχε από τα αρχαία χρόνια και αποτελούσε τη συμβολή της γυναίκας στον κοινό βίο. Οι συνήθειες λόγοι που επιβαλλόταν ήταν αρχικά οικονομικοί και στη συνέχεια κοινωνικοί. Πέρα από τα φυσικά προσόντα της νύφης, αιτία γάμου αποτελούσε και η προίκα. Η προίκα ήταν ένα συμβόλαιο γάμου, έγγραφο και ενυπόγραφο, το οποίο επιβεβαιωνόταν από το προικοσύμφωνο. Ήταν μια ενέργεια στην οποία το συναίσθημα είχε ανύπαρκτο ρόλο στην διαδικασία λήψεως της απόφασης.

Οι γονείς κάθε κοπέλας προσπαθούσαν από τα μικρά χρόνια της μέχρι τη στιγμή που θα την ζητούσε κάποιος να συλλέξουν όση περισσότερη προίκα μπορούσαν για να παντρευτεί. Συνήθως η προίκα αποτελούνταν από ρούχα, αλλά οι πιο εύποροι έδιναν κοσμήματα, κτήματα γης, ζώα καθώς και κατοικίες. Στην ουσία η προίκα ήταν μια αποζημίωση στον άντρα, καθώς εξασφάλιζε την ελάφρυνση της οικογένειας σε πολλούς τομείς και του συζύγου από τα βάρη της.

Μία εβδομάδα πριν το γάμο, οι φίλες της νύφης έπλεναν και σιδέρωναν την προίκα της και μετά την άπλωναν στα δωμάτια του πατρικού της σπιτιού σε κοινή θέα, για να φανεί τι είχε ετοιμάσει η νύφη. Τότε γινόταν ο σχολιασμός από τις γυναίκες. Πόσα κεντήματα, πόσα σεντόνια, πόσες μαξιλαροθήκες, πόσα χαλιά είχε, πράγμα που έφερνε σε πολύ δύσκολη θέση την οικογένειά της που δεν μπορούσε να αντεπεξέλθει οικονομικά, πράγμα απαράδεκτο. Την παραμονή του γάμου πάλι, οι φίλες της, φόρτωναν τα προικιά σε κάρα για να τα φέρουν στο σπίτι του γαμπρού. Στη διαδρομή, τα πιτσιρικά έκλειναν το δρόμο με σκοινί μέχρι να πάρουν «τα διόδια». Φτάνοντας στο σπίτι του γαμπρού, έπρεπε ο γαμπρός να πληρώσει κάτι στα κορίτσια για τον κόπο τους αλλιώς δεν την παρέδιδαν. Μετά από διαπραγματεύσεις, τελικά έμπαινε η προίκα στο σπίτι και στολιζόταν ξανά.

ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟ

Από τα πρώτα βυζαντινά χρόνια (5ος αι. μ.Χ.) για τη σύσταση της προίκας συντάσσονταν προικώα έγγραφα. Η συνήθεια αυτή κράτησε σε όλη τη βυζαντινή περίοδο και συνεχίστηκε στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Τα έγγραφα αυτά ονομάζονταν προικοσύμφωνα (αλλού προικοχάρτια, αρραβονοχάρτια κτλ.) και στα χρόνια της Τουρκοκρατίας συντάσσονταν από κληρικούς, ιερείς ή μοναχούς, που εφαρμόζαν το οικογενειακό δίκαιο στους υπόδουλους Έλληνες. Η σύνταξή τους γινόταν πάντα με παρουσία μαρτύρων, που ήταν υποχρεωμένοι να

υπογράφουν το προικοσύμφωνο. Το προικοσύμφωνο συντασσόταν πριν από τον γάμο. Η προίκα παραδινόταν στον γαμπρό πριν από τη στέψη.

Περιλάμβανε είδη ρουχισμού, έπιπλα, οικιακά σκεύη, κοσμήματα, ζώα

(πρόβατα, βόδια), νομίσματα κ.ά.. Περιλάμβανε βέβαια και όλα τα ακίνητα

(σπίτια, αμπέλια, χωράφια, ελαιοκτήματα κτλ.), που περιγράφονταν με κάθε λεπτομέρεια (θέση, έκταση, γείτονες κτλ.). Ο σύζυγος είχε την υποχρέωση να διαχειρίζεται καλά την προίκα της συζύγου και να φροντίζει για τη διατήρηση και την ακεραιότητά της. Δεν είχε το δικαίωμα να εκποιήσει ή με άλλο τρόπο να παραχωρήσει κάποιο από τα προικώα ακίνητα. Η κυριότητα των ακινήτων ανήκε στη σύζυγο και μόνο την επικαρπία είχε ο σύζυγος. Αν πέθαινε ο σύζυγος ή αν χώριζε το ανδρόγυνο, η προίκα έμενε στη γυναίκα ως ιδιοκτησία της. Αν πέθαινε η σύζυγος, τότε ένα μέρος της προίκας κληρονομούσε ο σύζυγος και το μεγαλύτερο μέρος κληρονομούσαν τα παιδιά. Αν το ανδρόγυνο δεν είχε αποκτήσει παιδιά, τότε η προίκα γύριζε στον προικοδότη, αν ζούσε, ή στους νόμιμους κληρονόμους του.

Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΙΚΑΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ

Η ΠΡΟΙΚΑ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΠΟΧΗ

Οι ρίζες του θεσμού της προίκας απαντώνται στα πανάρχαια χρόνια όπου θεωρούνταν απαραίτητη, καθώς ο γάμος δε θεμελιωνόταν πάνω σε αμοιβαία αισθήματα αγάπης, αλλά ήταν μια καλή επένδυση για το μέλλον. Σύμφωνα λοιπόν με αυτό το νόμο η προσφορά προίκας ανάγεται στο θεσμό του γάμου με σύμβαση αγοραπωλησίας, όπου αντικείμενο της σύμβασης ήταν η γυναίκα και το τίμημα η προίκα. Στην Αρχαία Εποχή, ο γάμος είχε ως απώτερο σκοπό την τεκνοποίηση, δηλαδή τη διαιώνιση του ανθρώπινου είδους. Όμως για να πραγματοποιηθεί ο γάμος απαραίτητη ήταν η σύναψη συμβολαίου με σκοπό τον καθορισμό των περιουσιακών στοιχείων της γυναίκας. Η ιδέα της προίκας αρχίζει την εποχή του Σόλωνα και περιορίζεται στα απολύτως αναγκαία για την κόρη. «Νύφη άπρικός παρρησίαν ούκ έχει», που σημαίνει νύφη χωρίς προίκα δεν έχει ελευθερία λόγου. Ο Ευριπίδης στην Ανδρομάχη λέει : «Ταύτα θωρείται πατήρ, πολλούς σὸν εὐδοίς, ὥστ' ελευθεροστομείν», δηλαδή μου χαρίζει ο πατέρας μαζί με πολλά άλλα γαμήλια δώρα, ώστε να μπορώ να μιλάω.

Ο Πλάτωνας στην «Πολιτεία του» είναι πολέμιος της προίκας και την θεωρεί αντιδημοκρατική, λόγω του ότι ενώνονται μεγάλες περιουσίες και συγκεντρώνεται πολύς πλούτος σε χέρια λίγων.

Στην Αρχαία Αθήνα και Σπάρτη η τέλεση του γάμου επικυρωνόταν με τη συμφωνία του πατέρα της νύφης και του γαμπρού ενώπιον μαρτύρων. Η συμφωνία αυτή ονομαζόταν "εγγήη" και επρόκειτο για μια πολύ σημαντική νομική πράξη παρά το

γεγονός ότι ήταν προφορική. Σύμφωνα με την "εγγύη" οριζόταν η προίκα, ενώ παράλληλα περνούσε η κυριότητα της κοπέλας από τον πατέρα στον μνηστήρα.

Η ΠΡΟΙΚΑ ΣΤΗ ΡΩΜΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ

Στη Ρωμαϊκή εποχή, η προίκα υπαγορευόταν από τα κοινωνικά ήθη της εποχής και σχετιζόταν άμεσα με το γάμο. Η προίκα, ως σύνολο περιουσιακών στοιχείων, απέβλεπε στην ανακούφιση των βαρών του γάμου και αποτελούσε αντιστάθμισμα του κληρονομικού μεριδίου της γυναίκας στην πατρική εξουσία. Όταν η γυναίκα έφευγε από την οικογένεια στην οποία ως τότε ανήκε και περνούσε στην οικογένεια του συζύγου της, διακοπτόταν ο συγγενικός δεσμός κατ' αρρενογονία μεταξύ της γυναίκας και της ως τότε οικογένειάς της και έχανε τα κληρονομικά της δικαιώματα πάνω στη οικογενειακή περιουσία. Ως αντίβαρο λοιπόν, δημιουργήθηκε μία ηθική και όχι νομική υποχρέωση του εξουσιαστή της γυναίκας να δίνει, όταν γίνει γάμος, ορισμένα περιουσιακά στοιχεία στον άνδρα ως αποζημίωση, εκ των οποίων γινόταν κύριος.

Κατά τους αρχαϊκούς χρόνους το ρωμαϊκό δίκαιο αγνοούσε την κατάρτιση των προικίων συμβολαίων και γενικότερα τον έγγραφο τύπο των δικαιοπραξιών. Από τον 2ο αιώνα μ.Χ. αρχίζει να διαδίδεται η σύνταξη συμβολαιογραφικού εγγράφου για τη σύνταξη της προίκας. Στο ρωμαϊκό προικό συμβόλαιο αναφέρονται πολλές φορές εκτός από την προίκα και τα « παράφερνα ». Με τον όρο παράφερνα εννοούνται τα περιουσιακά στοιχεία της γυναίκας που δεν περιλαμβάνονται στην προίκα, αλλά τα οποία η γυναίκα προσέφερε για να μπουν κάτω από τη διαχείριση του άνδρα και τα οποία καταγράφηκαν και διατιμήθηκαν για αυτό το λόγο. Κατά συνέπεια, κάθε εξώπροικη περιουσία της γυναίκας δεν αποτελούσε παράφερνα, αλλά μόνο εκείνη που απογράφηκε και εκτιμήθηκε για το σκοπό αυτό.

Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΙΚΑΣ ΣΤΑ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΧΡΟΝΙΑ

Ο θεσμός της προίκας ήταν βαθιά ριζωμένος στις καρδιές των ανθρώπων και αποτελούσε έναν άγραφο νόμο του εθιμικού δικαίου. Η προίκα αποτελούσε μείζον θέμα για την κάθε οικογένεια και για αυτό το λόγο συμμετείχαν όλα τα μέλη στη συγκέντρωση της ακόμα και η μέλλουσα νύφη. Λόγω της πενίας που επικρατούσε, δηλαδή το ότι οι δουλειές ήταν περιορισμένες και οι αποδοχές δεν ήταν ικανοποιητικές στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις, οι γονείς μοχθούσαν για τη συγκέντρωση της προίκας της κόρης τους, θυσίαζαν την προσωπικότητα και τη ίδια της την ύπαρξη, παραμελώντας ακόμα και την υγεία της μόνο και μόνο για να παντρευτεί.

Ο γάμος αποτελούσε εμπορική συμφωνία και το προς πώληση προϊόν ήταν οι κόρες. Ανάλογα με τις επιθυμίες καθοριζόταν το ποσό της προίκας και η οικογένεια δεινοπαθούσε για να ικανοποιήσει την ακόρεστη επιθυμία του γαμπρού για πλούτο, αφού πολλές φορές τους εκβίαζε για να εισπράξει τελικώς το ποσό που ήθελε. Με το γάμο η γυναίκα έπαυε να συζεί με την πατρική της οικογένεια, οπότε δεν αποτελούσε ένα οικονομικό βάρος για αυτούς. Το γεγονός ότι η απουσία της μείωνε τις ανάγκες

και τα έξοδα της οικογένειας ήταν ένα ισχυρό κίνητρο για να επιδιώκουν την αύξηση της προίκας και κατ' επέκταση τη γρηγορότερη αποκατάσταση της.

Η προίκα είχε συμβολικό χαρακτήρα, καθώς με αυτή η γυναίκα έδειχνε τις ικανότητες της, αλλά και την αξία της ως νοικοκυρά. Όσο μεγαλύτερη ήταν η προίκα, που είχε στην κατοχή της, τόσο πιο περιζήτητη νύφη γινόταν. Επίσης ήταν το επίκεντρο του θαυμασμού, ιδιαίτερα στις μικρές επαρχιακές κοινωνίες, καθώς λίγες κοπέλες διέθεταν το προνόμιο της πλούσιας προίκας.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η περιοχή των Κυκλάδων, όπου προίκα δεν έδινε μόνο η νύφη, αλλά και ο γαμπρός. Μάλιστα, το σπίτι της γυναίκας το έπαιρνε ως προίκα η πρώτη κόρη, η οποία είχε την υποχρέωση να δώσει το όνομα της μητέρας της στο κορίτσι που θα γεννούσε στην κυριότητα του οποίου θα περνούσε η προίκα της μητέρας της. Αντιθέτως το σπίτι του άντρα περνούσε στην κυριότητα του γιου του, ο οποίος έπρεπε να πάρει το όνομα του παππού από την πλευρά του πατέρα.

Η ΠΡΟΙΚΑ ΣΤΗ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΠΟΧΗ

Στη σύγχρονη εποχή ο θεσμός της προίκας, για τις περισσότερες χώρες, αποτελεί μια παρωχημένη αντίληψη η οποία απλώς υπενθυμίζει τις συνήθειες και τον τρόπο ζωής των ανθρώπων μια άλλης εποχής. Στο Δυτικό κόσμο, οι κοινωνίες είναι απαλλαγμένες από τον καταπιεστικό θεσμό της προίκας και οι γάμοι τελούνται με πρωτοβουλία των ίδιων των ανθρώπων, χωρίς την παρέμβαση των γονέων τους.

Το γεγονός αυτό είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με τη θέση της γυναίκας.

Πλέον η γυναίκα έχει εξισωθεί κοινωνικά με τον άνδρα, αντιμετωπίζεται ως ίση και έχει ακριβώς τα ίδια δικαιώματα. Είναι ενεργό μέλος της κοινωνίας και ενεργεί ως ένα αυτόνομο, με δική του βούληση άτομο, το οποίο δεν είναι υπόλογο σε κανέναν. Η ίδια με τις αποφάσεις της και τις πράξεις της διαμορφώνει τη ζωή της χωρίς να επεμβαίνουν σε αυτή παράγοντες, όπως οι γονείς της ή οι κοινωνικές αντιλήψεις, οι οποίες, πλέον, θέλουν επιτακτική την ανάγκη συμμετοχής της γυναίκας στη σύγχρονη κοινωνία.

Παράλληλα, η οικονομική κατάσταση των ανθρώπων έχει βελτιωθεί σε μεγάλο βαθμό τα τελευταία χρόνια. Το κάθε άτομο με την ένταξη του στην κοινωνία, σταδιακά απογαλακτίζεται και μερμινά μόνο του για την επιβίωση του. Έτσι, από σχετικά νεαρή ηλικία αποκτά εργασία, με αποτέλεσμα να είναι οικονομικά ανεξάρτητο. Το γεγονός αυτό συμβάλλει στην κατάργηση της προίκας, αφού σκοπός της ήταν να ενισχύσει οικονομικά τη νέα οικογένεια που θα δημιουργούνταν. Με βάση τα σημερινά δεδομένα, και ο άνδρας και η γυναίκα, συνήθως έχουν αποκατασταθεί επαγγελματικά και δεν χρειάζονται τη συνεισφορά άλλων σε αυτό το νέο ξεκίνημα της ζωής τους.

Ως θεσμός η προίκα είναι καταδικασμένη να εκλείψει και για το λόγο ότι και ο άνδρας έχει πάψει να αντιμετωπίζει με τόσο φόβο και τόση δυσπιστία, όσο άλλοτε, τον γάμο και επειδή, επίσης παρέρχεται ο τύπος της άεργης γυναίκας που δικαίωνα

τη διατήρηση του αναχρονιστικού αυτού θεσμού. Στις ανατολικές χώρες, παρ' όλα αυτά ο γάμος είναι σύμφυτος με την προίκα. Παρ' όλο που ο θεσμός έχει, θεωρητικά καταργηθεί, σε ορισμένες χώρες, υφίσταται ως έθιμο και προκαλεί αναταράξεις και προβλήματα. Η επιβίωση της προίκας είναι συνυφασμένη με τη θέση που κατέχει η γυναίκα στην κοινωνία των ανατολικών χωρών. Στις μουσουλμανικές κοινωνίες η θρησκεία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον τρόπο διαμόρφωσης της ζωής της γυναίκας, καθώς η θέση της καθορίζεται από το Κοράνι. Ο άνδρας βρίσκεται σε πλεονεκτική θέση σε σχέση με τη γυναίκα, διότι είναι υποχρεωμένη να τον υπακούει απόλυτα. Επίσης, οι δεσμοί της με τη δημόσια κοινωνική ζωή είναι χαλαροί ή ακόμα και ανύπαρκτοι, γιατί σε ορισμένες περιπτώσεις είναι εντελώς αποκομμένη από αυτή. Η έλλειψη στοιχειώδους μόρφωσης και ο θρησκευτικός φανατισμός ενδυναμώνουν τον πεπερασμένο θεσμό της προίκας, ο οποίος θεωρείται απαραίτητος για τη συναίνεση ενός άνδρα σε γάμο και η απουσία του είναι κατακριτέα από την κοινωνία.

Βέβαια το χαμηλό βιοποριστικό επίπεδο και οι άθλιες συνθήκες διαβίωσης ωθούν τους ανθρώπους στη διάπραξη ανήθικων πράξεων, όπως στον εκβιασμό ή ακόμα και στο βασανισμό των γυναικών, ώστε να αναγκάσουν τις οικογένειες τους να προσφέρουν μεγαλύτερη προίκα. Πιο συγκεκριμένα, στην Ινδία το έθιμο της προικοδότησης έχει πάρει ανεξέλεγκτες διαστάσεις, διχάζοντας τη χώρα. Το 1961 η προίκα απαγορεύτηκε δια νόμου με στόχο να μειωθούν οι ταπεινώσεις, τα βασανιστήρια, αλλά ακόμα και οι θάνατοι των γυναικών, των οποίων οι οικογένειες αδυνατούσαν να δώσουν στο γαμπρό προίκα. Παρ' όλα αυτά μέχρι πριν μια δεκαετία θεωρούνταν θανάσιμο αμάρτημα το να είσαι γυναίκα και να μην μπορείς να προσφέρεις ικανοποιητική προίκα. Μια συνήθης μέθοδος θανάτωσης των γυναικών ήταν από τους ίδιους τους γαμπρούς, οι οποίοι όταν διαπίστωναν όταν δεν τους έδινε η οικογένεια της νύφης προίκα ανάλογου ύψους, περιέλουζαν τη νύφη με πετρέλαιο και κατόπιν της έβαζαν φωτιά, ενώ οι πεθερές δήλωναν στη συνέχεια στην αστυνομία ότι η νύφη κάηκε καθώς μαγείρευε στην κουζίνα.